

**İNSAN HAKLARINI VE TEMEL ÖZGÜRLÜKLERİ
KORUMA SÖZLEŞMESİNİN, BU SÖZLEŞMEDE VE
BİRİNCİ PROTOKOLDE HALİHAZIRDA YER
ALANLARDAN BAŞKA BELLİ HAKLARI VE
ÖZGÜRLÜKLERİ GÜVENCE ALTINA ALAN
PROTOKOL No.4**

(Strasbourg, imza: 16/09/1963, yürürlük: 02/05/1968)¹

¹ Avrupa Konseyi tarafından hazırlanarak 16/09/1963 tarihinde Strasbourg’da kabul edilip imza ve onaya açılan “**İnsan Haklarını ve Temel Özgürlükleri Koruma Sözleşmesinin, Sözleşmede ve Birinci Protokolde Halihazırda Yer Alanlardan Başka Belli Hakları ve Özgürlükleri Güvence Altına Alan, Protokol No.4**” (No.046, “*Protocol No.4 to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, securing certain rights and freedoms other than those already included in the Convention and in the First Protocol thereto*”), 5 Devletin onaylaması koşulu gerçekleşerek 02/05/1968 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Protokol No.4 maddelerinin orijinal metinde yer almayan “kenar başlıkları” ile (md.5)’de yapılan değişiklikler, 11/05/1994 tarihinde kabul edilen ve 01/11/1998 tarihinde yürürlüğe giren **Protokol No.11** hükümleri uyarınca metne işlenmiştir.

“**AİHS/Protokol No.4**”ün daha önce tarafımızdan yapılan Türkçe çevirisi ve İngilizce metni için bkz., Mehmet Semih Gemalmaz, **İnsan Hakları Belgeleri/Human Rights Instruments/Cilt-Vol. 1/Avrupa Konseyi-Birinci Bölüm-Council of Europe-First Part**, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2003, sf.145-149 (Türkçe) ve sf.399-402 (İngilizce).

Türkiye, **Protokol No.4**’e, imzaya açılmasından 29 yıl sonra, 19/10/1992 tarihinde imza koymuştur. Bunu izleyen adım olarak, 23/02/1994 tarih ve 3975 sayılı “İnsan Hakları ve Ana Hürriyetlerin Korunmasına Dair Sözleşmeye Ek ve Bu Sözleşme ile İlk Ek Protokol Kapsamında Bulunanlardan Başka Bazı Hak ve Özgürlükleri Tanıyan 4 Numaralı Protokolün Onaylanmasının Uygun Bulunduna Dair Kanun” çıkartılmıştır, (RG, 26/02/1994, s.21861). Protokol No.4’ün Türkçe resmi çevirisi ve İngilizce metni, Bakanlar Kurulunun bu onaylamayı uygun bulmasına dair 09/06/1994 tarih ve 94/5749 sayılı Kararının eki olarak yayımlanmıştır, (RG, 14/07/1994, s.21990).

Bütün bu işlemlerin ardından normal uygulama, Türkiye’nin onay belgesini AK Genel Sekreterine depo ederek bu belge ile uluslararası düzeyde bağlanma sürecini tamamlaması iken, benzerine rastlanılmayan bir durum ortaya çıkmıştır. Zira, Türkiye, 23/02/1994 tarih ve 3975 sayılı Onaylamanın Uygun Bulunması Kanununu çıkarmasının üzerinden 16 yıl geçmiş olmasına karşın, onay belgesini

AK Genel Sekreterine depo etmemiştir. Bu durumun hukuksal ve siyasal açıdan makul ve kabul edilebilir bir yönü bulunmamaktadır. Üstelik, 3975 sayılı Kanun ve onun içeriğini teşkil eden Protokol metni Resmi Gazete'nin sırasıyla 26/02/1994 ve 14/07/1994 tarihli nüshalarında yayımlandığına göre, bu metin aslında iç hukuk bakımından yürürlüğe girmiştir. Başka deyişle, bu belgede düzenlenen haklar, iç hukukun bir parçasıdır ve bundan doğabilecek uluslararası yükümlülükten bağımsız olarak, iç hukukta sonuçlarını doğurmak durumundadır.

Benzeri görülmemiş hadise, iç hukukta o belgeyi onaylamanın gerektirdiği işlemleri, hem de kanun çıkartmak gibi çok önemli bir faaliyeti icra ederek yerine getirdikten sonra, bunun uluslararası düzeyde etkisini doğurmasını sağlayacak son adımın ısrarla yerine getirilmemesidir. Herhangi bir nedenle insan haklarına dair bir ulusüstü belgeyle bağtlanmama tercihinin gerektirecek koşulların varlığına inanılıyorsa, o belgeyi iç hukuka katacak onaylamanın uygun bulunması kanunu neden ve nasıl çıkarılabilmıştır? Bir uluslararası belgeye taraf olma, gelişigüzel yapılabilecek, önceden doğuracağı sonuçlar ciddi biçimde hesaplanmaksızın anlık bir kararla sonuca bağlanabilecek bir konu olmadığına göre, Dışişleri Bakanlığı, bu belgeye taraf olma önerisini niçin ve nasıl Meclise havale etmiştir; dönemin Hükümeti nasıl olmuş da, bu kanunun çıkartılmasını uygun görmüştür? Bakanlar Kurulunun 09/06/1994 tarih ve 94/5749 sayılı Kararına göre, onaylamanın uygun bulunduğu istenci teyit edildiğine ve depo etme işleminin öncesindeki son hukuksal gerek yerine getirildiğine göre, hangi nedenler, Hükümeti kendi istenciyile de çelişen pasif kalmaya yönlendirmiştir ve nedenler ne olursa olsun, bunlar siyaseten ve hukuken geçerli ve meşru sayılabilir mi?

Kanunu çıkartan yasama organı, böyle bir adımı siyasi bakımdan isabetli görmüştür ki, kanun benimsenmiş, Devletin en üst makamı olan Cumhurbaşkanı tarafından onaylanarak yayımlanmış ve yürürlüğe girmiştir. Bu durumda sormak gerekir: Aradan geçen 16 yıl boyunca, Hükümetler, Meclisin istencini nasıl böylesine pervasızca hiçe sayabilmiş ve izleyen adımları atmamakta direnebilmiştir? Bu durum, Hükümetten kaynaklanan çok ağır bir hizmet kusuru, hatta bir tür yetki gaspı değil midir?

Ve nasıl olmuş da, 16 yıl boyunca parlamentoda hiçbir milletvekili bunu gündeme getirip açıklama istememiş; gereğinin yapılmasını talep etmemiştir. Devlet aygıtı içinde organların uyumlu çalışmasını gözetme, altına imza atarak yayınladığı kanunun akıbetini takip etme görev ve sorumluluğu olan Cumhurbaşkanı nasıl olabilmiş de, Hükümetleri gerekli işlemi yapma konusunda uyarmamış ve yönlendirmemiştir?

Protokol No.4 hakkında ayrıntılı bilgi için bkz., Mehmet Semih Gemalmaz, **Ulusüstü İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş**, Legal Yay., İstanbul, Ekim 2007 (Genişletilmiş 6. Baskı), sf.1034-1038.

Avrupa Konseyi'nin üyeleri olup bu Protokole imza koyan hükümetler,

4 Kasım 1950 tarihinde Roma'da imzalanan (bundan böyle "Sözleşme" olarak anılacak olan) İnsan Haklarını ve Temel Özgürlükleri Koruma Sözleşmesi'nin² I. Bölümüne ve 20 Mart 1952 tarihinde Paris'te imzalanan Sözleşmenin Birinci Protokolünün³ 1'inci ila 3'üncü Maddelerine halihazırda dahil edilmiş olanlardan başka belli hakların ve özgürlüklerin toplu olarak işlerliğini sağlamak üzere gerekli adımları atmayı kararlaştırarak,

Aşağıdaki hükümler üzerinde anlaşmışlardır:

Madde 1 – Borçtan ötürü hapis/(özgürlükten yoksun bırakılma) yasağı

Hiç kimse, yalnızca sözleşmeden doğan bir yükümlülüğü yerine getirememiş olmasından ötürü özgürlüğünden yoksun bırakılmayacaktır.

² "Protokol No.4" Başlangıç bölümünün birinci paragrafında göndermesi yapılan belge, Avrupa Konseyi tarafından hazırlanarak 04/11/1950 tarihinde Roma'da kabul edilip imzaya açılan "**İnsan Haklarını ve Temel Özgürlükleri Koruma Sözleşmesi**" (No.005, "Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms") olup, 03/09/1953 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bu derlemede, 11/06/1994 tarihinde kabul edilen ve 01/11/1998 tarihinde yürürlüğe giren Protokol No.11 ile değişik yürürlükteki AİHS'nin tarafımızdan yapılan Türkçe çevirisine yer verilmiştir.

³ "Protokol No.4" Başlangıç bölümü (parag.2)'de göndermesi yapılan belge, Avrupa Konseyi tarafından hazırlanarak 20/03/1952 tarihinde Paris'te kabul edilip imzaya açılan "**İnsan Haklarını ve Temel Özgürlükleri Koruma Sözleşmesinin, Sözleşmede Halihazırda Yer Alanlardan Başka Belli Hakları ve Özgürlükleri Güvence Altına Alan, Protokol No.1**"in (No.009, "Protocol No.1 to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, securing certain rights and freedoms other than those already included in the Convention") olup, 18/05/1954 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bu derlemede, 20/03/1952 tarihli "**AİHS/Protokol No.1**"in tarafımızdan yapılan Türkçe çevirisine yer verilmiştir.

Madde 2 – Seyahat özgürlüğü

1. Bir Devletin ülkesi içinde hukuka uygun olarak bulunmakta olan herkes, o ülke içinde seyahat etme/(dolaşma/dolaşım) özgürlüğü hakkına ve yerleşme yerini/(ikametgahını) seçme özgürlüğüne sahip olacaktır.⁴
2. Herkes, kendi ülkesi dahil, herhangi bir ülkeyi terk etmekte/(ülkeden ayrılmakta) özgür olacaktır.
3. Bu hakların kullanılmasına, ulusal güvenlik ya da kamu emniyeti yararı için, kamu düzeninin muhafaza edilmesi için, suçun önlenmesi için, sağlığın ya da ahlakın korunması için, ya da başkalarının haklarının ve özgürlüklerinin korunması için, bir demokratik toplumda gerekli ve yasaya/(hukuka) uygun olarak öngörölmüş türdeki/(nitelikteki) sınırlamalardan/(kayıtlamalardan) başka hiçbir sınırlama getirilmeyecektir.
4. Paragraf 1’de düzenlenen haklar, belli bazı alanlarda, bir demokratik toplumda kamu yararının haklı kıldığı ve yasaya uygun olarak öngörölmüş sınırlamalara da tabi tutulabilir.

Madde 3 – Vatandaşların sınır dışı edilmesi yasağı

1. Hiç kimse, ne tekil/(birel) ne de toplu/(kolektif) olarak uygulanan önlemlere başvurulmak suretiyle, vatandaşı bulunduğu Devletin ülkesinden sınır dışı edilmeyecektir.
2. Hiç kimse, vatandaşı bulunduğu Devletin ülkesine girmek hakkından yoksun bırakılmayacaktır.

Madde 4 – Yabancıların toplu olarak sınır dışı edilmesi yasağı

Yabancıların toplu olarak sınır dışı edilmesi yasaktır.

⁴ “**Protokol No.4**” (md.2)’nin kenar başlığında ve (1) numaralı bendinde geçen “seyahat etme /(dolaşma /dolaşım)” ifadesi, hukuk literatüründe yaygın olarak “seyahat etme” şeklinde anılsa da, aslında isabetli karşılığı “dolaşma/dolaşım” olabilir. Zira bu hakkın konusu, kişinin bir yerden başka bir yere izne yahut şarta tabi olmaksızın serbestçe gidebilmesi özgürlüğüdür. Terimin İngilizcesi “*freedom of movement*” olduğuna dikkati çekelim. Karşılaştırınız, 10/12/1948 tarihli BM “EİHB” (md.13/1) hükmü. “EİHB”nin tarafımızdan yapılan Türkçe çevirisine bu derlemenin İkinci Cildinde yer verilmiştir.

Madde 5 – Yer bakımından uygulama

1. Herhangi bir Yüksek Sözleşmeci Taraf, bu Protokolü imzalama ya da onaylama zamanında ya da bundan sonraki herhangi bir zamanda, Avrupa Konseyi Genel Sekreterine ulaştıracağı bir beyan ile, uluslararası ilişkilerinden sorumlu olup bu beyanda isimleri belirtilen ülkelerde, bu Protokol hükümlerinin uygulanmasını ne ölçüde üstlendiğini belirtebilir.
2. Yukarıdaki paragraf uyarınca bir beyan iletmış olan herhangi bir Yüksek Sözleşmeci Taraf, çeşitli zamanlarda, daha önceki herhangi bir beyanında belirtilen koşullarını değiştiren ya da bu Protokol hükümlerinin uygulanmasını söz konusu (uluslararası ilişkilerinden sorumlu olduğu) ülkelerden herhangi birisi bakımından sona erdiren yeni bir beyanı iletebilir.
3. Bu Madde uyarınca yapılan bir beyan, Sözleşme Madde 56, paragraf 1'e uygun şekilde yapılmış sayılacaktır.⁵
4. Herhangi bir Devlet tarafından yapılan onaylama ya da kabul marifetiyle bu Protokolün uygulandığı o Devletin ülkesi, ve bu Madde çerçevesinde o Devlet tarafından yapılan bir beyan marifetiyle bu Protokolün uygulandığı her bir ülke/yer, Madde 2 ve 3'te bir Devletin ülkesi şeklinde yapılan yollamaların amacı açısından ayrı ülkeler olarak işleme tabi tutulacaktır.
5. Bu Maddenin 1. ya da 2. paragrafları uyarınca bir beyanda bulunmuş olan herhangi bir Devlet, bundan sonraki herhangi bir zamanda, söz konusu beyanın ilgili olduğu bir ya da daha çok sayıdaki ülke bakımından/(namına olarak), Mahkemenin, bu Protokol Madde 1 ila 4 hükümlerinin tümüne ya da herhangi birine ilişkin olarak Sözleşme Madde 34'te öngörüldüğü biçimde bireylerden, hükümetler-dışı örgütlerden ya da birey gruplarından gelen başvuruları alma yetkisini kabul ettiğini beyan edebilir.⁶

⁵ “**Protokol No.4**” (md.5/3) hükmü, “**Protokol No.11**” ile değiştirilmeden önce şu şekildeydi: “**Madde 5 – (...) 3.** Bu Madde uyarınca yapılan bir beyan, Sözleşme Madde 63, paragraf 1'e uygun şekilde yapılmış sayılacaktır.”

⁶ “**Protokol No.4**” (md.5)'in orijinal metninde toplam 4 bent yer almaktaydı. “**Protokol No.11**” (md.2/5.b) hükmü uyarınca, “**Protokol No.4**” (md.5)'e yeni bir 5 numaralı paragraf eklenmiştir.

Madde 6 – Sözleşme ile ilişki

Yüksek Sözleşmeciler Tarafı arasında, bu Protokolün 1’den 5’e kadar olan Maddelerinin hükümleri, Sözleşmenin ek maddeleri olarak kabul edilecek ve Sözleşmenin bütün hükümleri buna göre uygulanacaktır.⁷

Madde 7 – İmza ve onay

1. Bu Protokol, Sözleşmenin imzacıları olan Avrupa Konseyi üyeleri tarafından imzalanmaya açık olacaktır; bu Protokol, Sözleşmenin onaylanmasıyla aynı anda ya da daha sonra onaylanacaktır. Bu Protokol, beş onaylama belgesinin depo edilmesinden sonra yürürlüğe girecektir. Bilahare onaylayan herhangi bir imzacı Devlet bakımından bu Protokol, onay belgesini depo ettiği tarihte yürürlüğe girecektir.

2. Onay belgeleri, bu onaylamayı yapanların adlarını tüm Üyelere bildirecek olan, Avrupa Konseyi Genel Sekreterine depo edilecektir.

Bu Protokol, imza koymaya usulünce yetkilendirilmiş aşağıda imzası bulunanlar tarafından imzalanmıştır.

Avrupa Konseyi arşivlerinde muhafaza edilecek olup, İngilizce ve Fransızca metinlerinin her ikisi de eşit derecede geçerli bir tek kopya halinde, Eylül 1963’ün 16. gününde Strasbourg’da düzenlenmiştir. Genel Sekreter, bunun onaylı kopyalarını imzacı Devletlerin her birine iletacaktır.

⁷ “**Protokol No.4**” (md.6)’nın orijinal metninde 1 ve 2 numaralı olmak üzere iki bend/paragraf yer almaktaydı. “**Protokol No.11**” (md.2/5.c) hükmü uyarınca, “**Protokol No.4**” (md.6/2) hükmü kaldırılmış ve böylelikle Madde tek paragraflı hale gelmiştir. Değişiklik öncesinde, “**Protokol No.4**” (md.6/2) hükmü şöyleydi: “**Madde 6 – (...)** 2. Ancak, Sözleşme Madde 25 çerçevesinde yapılan bir beyanla tanınan bireysel başvuru hakkı, ya da Sözleşme Madde 46 çerçevesinde yapılan bir beyanla Mahkemenin zorunlu yargı yetkisinin kabul edilmesi, ilgili Yüksek Sözleşmeciler Taraf, Protokolün 1’den 4’e kadar olan Maddeleri bakımından bireysel başvuru hakkını tanıyan bir beyanda bulunmadığı, yahut Mahkemenin yargı yetkisini kabul etmediği sürece, bu Protokole ilişkin olarak etkili olmayacaktır.”